6. Там само, ф. 315, оп. 1, спр. 6807, арк. 90.
7. Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 224, оп. 1, спр. 787.
8. Воспоминания каменецкого протоиерея Иулиана Даниловича Лотоцкого // Труды Подольского церковного историко-археологического общества / под ред. Е. И. Сецинского, Н. И. Яворовского. Каменец-Подольск: Тип. Св.-Троиц. братства, 1911. Вып. 11. С. 264–381.
9. Воспоминания каменецкого протоиерея Иулиана Даниловича Лотоцкого. Каменец-Подольск: Типография Св.-Троицкого братства. Городской дом, 1910.
10. Кошель О. Духовенство Правобережної України в національно-культурному і духовно-освітньому відродженні (друга половина XIX – початок XX ст.): монографія. Кам'янець-Подільський: Рута, 2022. С. 201, 254, 258.
11. Лотоцкий И. А. Виннице-Браиловский женский монастырь и его святыни. Немиров: Тип. Р. Б. Шерра, 1900.
12. Некролог // ПЕВ. 1875. №22. С. 636–638.
13. О действиях историко-статистического комитета, учрежденного при Подольской духовной семинарии, для описания церквей и монастырей Подольской епархии // ПЕВ. 1868. № 20. С. 631 –637.
14. Объявления. К исполнению. 1) Постановление историко-статистического комитета для описания церквей и монастырей Подольской епархии о скорейшем представлении описаний церквей и приходов // ПЕВ. 1867. № 22. С. 312 –314.
15. Подольские епархиальные ведомости. 1865. №15. С. 241; 1866. №14. С. 167.
16. Правила для православного братства, учрежденного 1736 года при Петропавловской церкви в г. Каменце-Подольском // ПЕВ. 1863. №11. С. 435–441.
17. Прокопчук В. С. Фундатори подільського краєзнавства (до 150-річчя Подільського єпархіального історико-статистичного комітету) // Хмельницькі краєзнавчі студії: науково-краєзнавчий збірник. Хмельницький, 2016. Вип. 7. С. 133–134.
18. Священник Игнатий Лотоцкий. (Некролог) // Подольские епархиальные ведомости. 1898. №28. С. 740–742.
19. Созанська Г. І. Кам'янецький протоієрей Іуліан Данилович Лотоцький // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії: матеріали Одинадцятої міжнародної наукової конференції (29–31 травня 2013 р.). Київ, 2013. С. 191–193.
20. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. Вып. 9: Приходы и церкви Подольской епархии / под ред. священника Е. Сецинского. Каменец-Подольск, 1901. С. 127, 918.
21. Учреждение Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии // ПЕВ. 1865. №18. С. 302–303.
22. Яворовский Н. Перевозка архивов и ценного имущества духовного ведомства и з г. Каменца в более отдаленные от границы места в 1854 году из опасения войны с Австрией // Труды Подольского церковного историко-археологического общества / под ред. Е. И. Сецинского, Н. И. Яворовского. Каменец-Подольск: Тип. Св.-Троиц. братства, 1911. Вып. 11. С.382–391.

Віталій Тучинський

ГРОМАДИ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН-БАПТИСТІВ НА ВІННИЧЧИНІ У ПІЗНЬОРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД (1964-1991 РР.)

Анотація. *У статті досліджено діяльність громад Євангельських християн-баптистів на теренах Вінницької області у період 1964-1991 рр. Проаналізовано динаміку чисельності та релігійну обрядовість представників релігійної конфесії. Значну увагу приділено характеристиці*

нелегального крила баптистів (Раді церков). Досліджено також відносини керівників громад баптистів із органами влади Вінниччини.

Ключові слова: *Християнство, Протестантизм, Євангельські християни-баптисти, Законодавство СРСР про релігійні культи, релігійні обряди, нелегальне крило баптизму.*

Vitalii Tuchynskyi

EVANGELICAL CHRISTIAN-BAPTIST CONGREGATIONS IN THE VINNUTSIA REGION DURING THE LATE SOVIET PERIOD (1964–1991)

Abstract. *The article examines the activities of Evangelical Christian-Baptist congregations in the Vinnytsia region between 1964 and 1991. It analyzes the numerical dynamics and religious practices of this denomination. Significant attention is paid to characterizing the underground wing of the Baptists (the Council of Churches). The article also explores the relationships between Baptist congregation leaders and the authorities of the Vinnytsia region.*

Keywords: *Christianity, Protestantism, Evangelical Christian-Baptists, USSR legislation on religious cults, religious rites, underground wing of Baptism.*

Історія баптизму на Вінниччині бере свій початок з кінця XIX століття, розвиваючись у контексті загальноукраїнського євангельського руху. Сьогодні Вінницька область є одним із найбільших осередків баптизму в Україні, а візитівкою спільноти регіону є велична церква «Дім Євангелія» у Вінниці. Вінниччина подарувала баптистському братству багатьох лідерів, зокрема, уродженець села Кацмазів Жмеринського району Валерій Антонюк очолює Всеукраїнський Союз Церков ЄХБ.

Автор статті ставить за мету дослідити діяльність громад Євангельських християн-баптистів на теренах Вінницької області у період 1964-1991 рр., проаналізувати динаміку їх чисельності та особливості релігійної обрядовості.

На початку 1960-х рр. Євангельські Християни Баптисти були на території Вінниччині найчисельнішою протестантською конфесією. Станом на 1 січня 1964 року в області існувало 60 релігійних об'єднань баптистів, до складу яких входило 3212 віруючих та 11 громад баптистів нелегального крила (Ради церков ЄХБ), у яких перебувало близько 200 осіб, разом вони складали 3412 віруючих[1, арк.28].

В 1970 році їх чисельність складала 3683 осіб, а у 1984 за даними Звіту уповноваженого у справах релігій на теренах Вінницької області проживало 3725 віруючих баптистів[2, арк.41-42]. Тобто ми бачимо тенденцію невеликого зростання числа віруючих. У звітах також зазначається про те, що за цей час зросла кількість віруючих у зареєстрованих общинах віруючих і зменшилася їх кількість у громадах баптистів, що діяли нелегально. Це пояснювалося тим, що баптисти нелегального крила піддавалися репресіям з боку органів державної влади.

На основі доступних нам джерел можна проілюструвати церковне життя релігійних громад баптистів. Так протягом 1964 року членами об'єднань стали 135 осіб, із них 42 прийняли водне хрещення, 62 прибули із інших областей, до громад були прийняті раніше відсторонені особи, частина перейшли із інших протестантських конфесій. У цьому ж році із громад вибуло 167 осіб, із

них 80 померли, 16 було відлучено від церкви за різні порушення, а інші виїхали за межі області[3, арк.53].

Релігійна обрядовість баптистів в 1974 році характеризувалася такими показниками: водне хрещення – 72, вінчання – 5, поховання – 63. Із 72 віруючих, що прийняли водне хрещення, чоловіків було 17, жінок 55. По віку: до 25 років - 7 осіб, від 26 до 40 – 9, від 41 до 60 – 26, понад 60 років – 26. Із сімей віруючих баптистів – 20, із інших конфесій – 52. За соціальним станом: робітників – 14, колгоспників – 24, пенсіонерів або не працюючих – 34. За освітою: середня освіта – 1, початкова – 59, не грамотних – 12. Чисельність віруючих, що відвідували молитовні зібрання складала у 1974 році приблизно 70% від їх загальної кількості. Близько 20 громад були малочисельні і нараховували по 10-15 віруючих[4, арк.29-30].

Протягом 1960-1980-х рр. в общинах баптистів службу Божу проводили близько 50 пресвітерів, один із них старший, 31 диякон та 186 проповідників. Серед пресвітерів за віком: до 40 років – 5, від 41 до 60 – 9, понад 60 років – 39. За соціальним станом: робітників – 5, колгоспників – 5, пенсіонерів – 43. За освітою: середня – 1, початкова – 52, 43 із них мали стаж служіння понад 10 років. Із 31 диякона пенсіонери складали 19 осіб, із 186 проповідників чоловіки складали 144, пенсіонери - 122, початкову освіту із них мали 178 осіб[5, арк.32, 38-30].

Обов'язки старшого пресвітера Вінницької області виконував у той час В.Василенко, йому активно допомагала пресвітерська рада. У кожній громаді діяла також Братська рада, що складається із активістів і брала участь в вирішенні питань церковного життя. Тобто ми бачимо елементи демократичного колегіального управління в середовищі Євангельських християн баптистів. У Звітах уповноваженого міститься інформація про те, що між пресвітерами і братськими радами інколи навіть виникали суперечки, які намагався вирішити старший пресвітер. Чисельність членів Братських рад складала близько 265 осіб, переважну більшість із складали чоловіки, 194 із них мали лише початкову освіту.

У відповідності до Закону про релігійні культи в громадах діяли «двадцятки». Їх чисельність станом на 1970 рік складала близько 1210 осіб, із них чоловіки складали 560, пенсіонери – 810, малограмотні і не грамотні – 645. У церковних хорах в цей час співали 84 особи, також в громадах було 5 осіб обслуговуючого персоналу[6, арк.45-47].

Грошові доходи релігійних громад зростали і характеризувалися такими показниками: 1964 рік – 8065 карбованців, 1974 рік – 21230, 1985 – 23670 карбованців. Візьмемо для прикладу доходи та витрати громад ЄХБ Вінницької області за 1970 рік. Всього коштів надійшло 19230 карбованців, які було витрачено наступним чином: Всесоюзній Раді Євангельських Християн Баптистів – 3695 карбованців, старшому пресвітеру в Україні – 2749, старшому пресвітеру по області – 3945, на ремонт і утримання молитовних будинків – 6870, перераховано до фонду миру – 1645, що складало 8,5% доходів, залишилося не використано – 1289 карбованців[6, арк.33-34].

За свою діяльність пресвітери релігійних громад заробітної плати не отримували, лише старший пресвітер області отримував 120 карбованців заробітної плати на місяць.

Станом на 1 січня 1964 року на території Вінницької області діяли 10 груп прихильників Ради церков ЄХБ, їх називали «баптистами-розкольниками». Вони існували як незареєстровані і проводили нелегальні молитовні зібрання.

Протягом 1965-1968 рр. громада нелегального крила баптистів м. Вінниці неодноразово зверталася до влади із проханням про реєстрацію, однак в цьому їм було відмовлено під приводом того, що вони мають визнати законодавство СРСР про релігію і церкву. У Звіті уповноваженого зокрема зазначається про те, що один із керівників нелегального крила баптистів Вінницької общини А.Задоянчук злісно не визнає законодавства про релігійні культи. Під час бесіди з ним 8 грудня 1970 року заявив: «Хіба можна визнавати такі закони завдяки яким над віруючими знущаються, їх б'ють. Ми живемо за вченням Христа, а закони влади суперечать божим законам. Дітей вчити релігії в незареєстрованих будинках нам не дозволяють, але ми вчили і будемо вчити дітей слову божому» [6, арк. 37].

Протягом 1970-х рр. у Вінницькій області були спроби об'єднання баптистів з баптистами нелегального крила. З цією метою старший пресвітер В. Василенко відвідував зібрання «розкольників», в окремих районах навіть відбулися спільні моління. Однак, керівник не зареєстрованих баптистів м. Вінниці М. Мошніцький на зустрічі із В. Василенком заявив про не можливість такого об'єднання, адже воно, за його словами, «послабить їх церкву, бо офіційні баптисти визнали владу яка суперечить заповідям божим» [7, арк. 51-53].

Прихильники Ради церков ЄХБ різними нелегальними шляхами отримували і поширювали заборонену владою літературу, зокрема газету баптистів «Братский листок». Вони намагалися підтримувати зв'язки із зарубіжними баптистськими центрами та організаціями. У червні 1971 року до Вінниці прибув із Швеції емісар «Слов'янської місії баптистів» С. Чернійчук. Перед поїздкою він отримав детальні інструкції щодо перебування в СРСР від генерального секретаря «Словянської місії» Мартинсона. У Звіті уповноваженого у справах релігії є свідчення про те, що під час своєї проповіді на зібранні баптистів нелегального крила він критикував політичну систему в СРСР, заявляв що суспільство без бога не може бути моральним. Роздавав віруючим заборонену літературу, яку привіз з Швеції та слухав разом із ними передачі баптистського радіо Монте Карло. В обласній газеті «Вінницька правда» 3 вересня 1971 року було опубліковано статтю «Сльоза пастора Сави із Швеції», в якій критикувалася діяльність проповідника. Після втручання співробітників КДБ його було затримано та вислано за межі СРСР [8, арк. 30].

Із Звітів уповноважених відомо також про те, що представники органів державної влади намагалися всіляко перешкоджати діяльності баптистів. Так 22 серпня 1970 року пресвітер громади с. Клебань Тульчинського району В. Остапчук був покараний штрафом 50 карбованців за те, що проводив службу Божу у будинку із відкритим вікном, а тому її було чути на вулицю. 17 травня 1971 року в молитовний будинок с. Качківка Ямпільського району зайшов у не тверезому стані сільський голова Г. Слободянюк і зірвав проведення молитовного зібрання [8, арк. 40-41]. Його вчинок набув широкого

розголосу, саме через це партійне керівництво Ямпільського району оголосило йому сувору догану.

У 1973 році баптисти нелегального крила створили у Вінниці групу з молоді для вивчення Біблії. Школою керували активісти громади Г. Огородник та А. Тисячук. За втручання працівників міліції та комісії по дотриманню законодавства про релігійні культи її діяльність було припинено. У грудні 1974 року у баптиста нелегального крила А. Гончара при обшуку було вилучено велику кількість літератури виданої духовним центром Ради церков ЄХБ. За цим фактом було порушено кримінальну справу [9, с. 187].

Одночасно із цим почалося кримінальне переслідування керівників та активістів баптистів що діяли нелегельно. У вересні 1975 року пресвітера Вінницької громади М. Мошніцького було засуджено до 2,5 років в'язниці за надуманими звинуваченнями. Крім нього протягом 1976-1978 років кримінального переслідування зазнали ще 5 пресвітерів та активістів баптистів-прихильників Ради церков ЄХБ, зокрема і син М.Мошніцького пресвітер П. Мошніцький [7, арк. 65-66]. Через постійні переслідування керівники заборонених баптистських громад змінили форми діяльності, молитовні зібрання почали проводити малими групами та в різних місцях дотримуючись правил підпільної діяльності.

В середині 1980-х років прихильники ради церков ЄХБ активізували свою діяльність. У 1985 році в області постійно проповідували 201 активний віруючий, які намагалися більше спілкуватися із дітьми та молоддю. Протягом року комісією по контролю за дотриманням законодавства про релігійні культи виявлено 43 випадки порушення законодавства, 12 активістів було попереджено [9, с. 201].

З початком перебудови розпочався новий період в історії релігійних громад, влада поступово втрачала контроль за їх діяльністю. У 1990 році євангельські християни баптисти з дозволу властей м. Вінниці розпочали будівництво церкви ЄХБ по вулиці Максимовича. 1996 року будівництво було завершено і храм став однією із найбільших баптистських церков в Україні, у якому одночасно можуть брати участь у службі Божій і молитися близько 1,5 тисяч віруючих.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1.Архів Управління у справах національностей та релігій Вінницької обласної військової адміністрації (Далі Архів Управління). Інформаційний звіт уповноваженого Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР по Вінницькій області (Далі Інформаційний звіт) за 1964 рік.
2.Архів Управління. Інформаційний звіт за 1984 рік.
3. Архів Управління. Інформаційний звіт за 1964 рік
4.Архів Управління. Інформаційний звіт за 1974 рік.
5.Архів Управління. Інформаційні звіти за 1988 рік.
6.Архів Управління. Інформаційний звіт за 1970 рік.
7.Архів Управління. Інформаційний звіт за 1976 рік.
8.Архів Управління. Інформаційний звіт за 1971 рік.
9. Любащенко В. Історія протестантизму в Україні. Курс лекцій. Київ, 1996.238 с.